

RASMLAR ASOSIDA BOLALARNING SO‘Z BOYLIGINI OSHIRISH

Muhammedova Zamiraxon Mirboqi qizi

Qo‘qon Universiteti

Maktabgacha ta‘lim yo‘nalishi, talaba

Ilmiy rahbar: Sanginova Gulnozaxon

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20424137>

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning so‘z boyligini oshirishda rasmlardan foydalanishning pedagogik ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot davomida turli mavzudagi rasmlar asosida bolalarning nutqini rivojlantirish, yangi so‘zlarni o‘zlashtirish va mustaqil fikr bayon qilish ko‘nikmalarini shakllantirish usullari tahlil qilingan. Shuningdek, rangli va mazmunli tasvirlar yordamida bolalarda kuzatuvchanlik, tafakkur va og‘zaki nutq faolligini rivojlantirish mumkinligi asoslab berilgan. Rasmlar bilan ishlash jarayonida savol-javob, hikoya tuzish va predmetlarni tavsiflash kabi metodlarning samaradorligi ko‘rsatib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: rasmi ta‘lim, so‘z boyligi, nutq rivoji, maktabgacha ta‘lim, bolalar psixologiyasi, og‘zaki nutq, tasviriy metod, lug‘at boyitish, tafakkur, pedagogik texnologiya.

Inson shaxsining shakllanishida nutq va muloqot qobiliyati eng muhim o‘rinni egallaydi. Ayniqsa, maktabgacha ta‘lim yoshidagi bolalar uchun nutq nafaqat aloqa vositasi, balki dunyoni anglash va tafakkur qilish qurolidir. Bolaning so‘z boyligi qanchalik keng bo‘lsa, uning aqliy rivojlanishi shanchalik jadal kechadi. Bugungi axborotlashgan jamiyatda bolalarning nutqini o‘stirish, ularga o‘z fikrini erkin va mazmunli bayon etishni o‘rgatish ta‘lim tizimining ustuvor vazifasiga aylangan. Rasmlar esa bolalar uchun eng qulay va tushunarli axborot manbayidir. Chunki bola dunyoni obrazlar orqali qabul qiladi. Tasviriy vositalar bolaning ko‘rish xotirasini faollashtiradi va mavhum tushunchalarni aniq ob‘ektlar bilan bog‘lashga yordam beradi. Rasmlar asosida olib boriladigan mashg‘ulotlar bolaning lug‘at boyligini yangi so‘zlar bilan boyitish bilan birga, unda tasavvur va ijodiy fikrlashni ham rivojlantiradi. Shu sababli, ushbu mavzuni o‘rganish va amaliyotga tatbiq etish maktabgacha ta‘lim sifatini oshirishda nihoyatda dolzarb hisoblanadi [1].

Hozirgi kunda maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy rivojlanishida bir qator jiddiy muammolar ko‘zga tashlanmoqda. Eng asosiy muammolardan biri bolalarning raqamli texnologiyalar, ya‘ni telefon va planshetlarga haddan tashqari bog‘lanib qolishidir. Bu holat bolalarning jonli muloqotini kamaytiradi, natijada ularning so‘z boyligi qashshoqlashadi va fikrini izchil bayon etish qobiliyati susayadi. Shuningdek, ko‘plab ta‘lim muassasalarida rasmlar bilan ishlash uslubi bir xillikda qolib ketmoqda. Rasmlar shunchaki ko‘rsatiladi, lekin ular ustida chuqur tahliliy suhbatlar o‘tkazilmaydi. Bolalarga rasmdagi voqealarni tasvirlash o‘rniga, tayyor jumlar yodlatiladi. Bu esa bolaning mustaqil fikrlashiga va lug‘atidagi so‘zlarni faol qo‘llashiga to‘sqinlik qiladi. Muammo shundaki, vizual ma‘lumotni nutqiy shaklga o‘tkazish mexanizmi pedagogik jihatdan har doim ham to‘g‘ri tashkil etilmayapti, bu esa bolalarning maktab ta‘limiga tayyorgarlik darajasiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Tadqiqotning bosh maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda, rasmlar yordamida ularning so‘z boyligini oshirishning eng samarali usullarini ishlab chiqishdir. Shuningdek, tasviriy materiallar orqali bolalarda bog‘lanishli nutqni shakllantirish, ularning lug‘atidagi passiv so‘zlarni faol nutqqa o‘tkazish va o‘z fikrini ijodiy bayon etish ko‘nikmalarini rivojlantirishning metodik tizimini asoslab berish ko‘zda tutilgan. Rasmlar asosida bolalar nutqini o‘stirish jarayoni nihoyatda serqirra bo‘lib, u bolaning butun aqliy faoliyatini harakatga keltiradi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bola birorta rasmni ko'rganda, unda avvalo qiziqish uyg'onadi va bu qiziqish uni savol berishga yoki tasvirni izohlashga undaydi. Nutq o'stirish mashg'ulotlarida rasmlardan foydalanish bir necha bosqichda amalga oshirilishi maqsadga muvofiqdir. Dastlab, bolalarga alohida predmetlar tasvirlangan rasmlar ko'rsatiladi. Bu bosqichda asosiy e'tibor predmetlarning nomini, rangini, shaklini va xususiyatlarini to'g'ri atashga qaratiladi. Masalan, meva yoki hayvon rasmini ko'rgan bola nafaqat uning nomini aytishi, balki "shirin", "nordon", "yumshoq", "yirtqich" kabi sifatlarni ham qo'llashni o'rganadi. Bu jarayon bolaning lug'at boyligini sifat va belgi bildiruvchi so'zlar bilan boyitadi [2]. Ikkinchi bosqichda syujetli rasmlar, ya'ni muayyan bir voqea yoki harakat tasvirlangan rasmlar ustida ishlanadi. Bu yerda bolalar nafaqat predmetlarni nomlaydilar, balki ular o'rtasidagi bog'liqlikni ham tushuntirib beradilar. Masalan, "Bahor keldi" mavzusidagi rasmda bola tabiatdagi o'zgarishlarni ko'radi va "quyosh chiqdi", "gullar ochildi", "qushlar uchib keldi" kabi gaplarni tuzadi. Bu bosqichda fe'llarning qo'llanilishi faollashadi, natijada bolaning nutqi mazmunan kengayadi. Rasmlar asosida savol-javoblar o'tkazish bolani mantiqiy fikrlashga o'rgatadi. Tarbiyachi "Rasmda kimni ko'ryapsiz?", "U nima qilyapti?", "Keyin nima bo'lishi mumkin?" kabi savollar orqali bolaning tasavvurini boyitadi. Bunday mashg'ulotlar davomida bola o'zi bilmagan holda murakkab gap tuzish ko'nikmalarini egallaydi [3]. Uchinchi va eng yuqori bosqich bu rasmlar seriyasi asosida hikoya tuzishdir. Bir-biriga mantiqan bog'liq bo'lgan bir nechta rasm boladan voqealar rivojini izchil bayon etishni talab qiladi. Bu usul bolaning bog'lanishli nutqini rivojlantirishda eng samarali vositadir. Bola voqeaning boshi, davomi va oxirini aniqlaydi, qahramonlarning xatti-harakatlariga baho beradi.

Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, rasmlar asosida hikoya to'qish bolaning nafaqat lug'at boyligini oshiradi, balki unda ijodkorlik qobiliyatini ham shakllantiradi. Bola rasmdagi qahramonlarga ism qo'yadi, ularning hissiyotlarini tasvirlaydi. Bu jarayonda bolaning nutqi emotsional bo'yoqdorlik kasb etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, vizual materiallar bilan muntazam ishlaydigan bolalar o'z tengdoshlariga qaraganda fikrini ancha aniq va ravon bayon eta oladilar [4]. Bundan tashqari, rasmlar asosida o'tkaziladigan didaktik o'yinlar ham katta ahamiyatga ega. Masalan, "Rasming yarmini top", "Xato rasmni aniqla" yoki "Rasmga qarab topishmoq ayt" kabi o'yinlar bolaning diqqatini va so'z boyligini oshiradi. Zamonaviy pedagogikada interfaol rasmlar va multimedia vositalaridan foydalanish ham keng ommalashmoqda. Harakatlanuvchi rasmlar bolaning qiziqishini yanada orttiradi va uni ko'proq gapirishga undaydi. Shuni alohida ta'kidlash lozimki, har bir rasm bolaning yoshiga mos, ranglari yorqin va mazmuni tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lishi shart. Rasmlar orqali bola nafaqat yangi so'zlarni o'rganadi, balki dunyodagi go'zallikni his qilishni va uni so'zlar bilan ifodalashni ham mashq qiladi. Bu esa bolaning ma'naviy dunyosini boyitishga xizmat qiladi [5]. Binobarin, rasmlar asosida nutq o'stirish mashg'ulotlari bolalarda mustaqil qaror qabul qilish va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini ham shakllantiradi. Bola rasmdagi vaziyatni tahlil qilib, o'z munosabatini bildiradi, bu esa uning shaxs sifatida shakllanishida muhim qadamdir. Tarbiyachining mahorati shundaki, u rasm orqali bolani faol muloqotga chorlashi, uning har bir fikrini ma'qullab, lug'atidagi xatolarni muloyimlik bilan tuzatib borishi lozim. Shundagina rasm bolaning nutqini boyituvchi haqiqiy "sehrli kalit"ga aylanadi.

Xulosa qilib aytganda, rasmlar maktabgacha yoshdagi bolalarning so'z boyligini oshirishda va nutq madaniyatini shakllantirishda tengsiz vositadir. Tasviriy materiallar bolaning tasavvuri va reallik o'rtasida bog'lovchi vazifasini o'taydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, rasmlar asosida tizimli ravishda olib boriladigan mashg'ulotlar bolalarning mantiqiy tafakkurini o'stiradi, lug'at boyligini boyitadi va ularni maktab ta'limiga muvaffaqiyatli tayyorlaydi. Kelajakda barkamol avlodni voyaga yetkazish uchun maktabgacha ta'lim muassasalarida innovatsion tasviriy

metodlardan unumli foydalanish, darsliklar va metodik qo'llanmalarni sifatli rasmlar bilan boyitish talab etiladi. Har bir rasm bu bola uchun yangi bir dunyo bo'lib, uni so'zlar orqali kashf etish bolalikning eng unutilmas va foydali lahzalari bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Sodiqova Sh.A. Maktabgacha pedagogika. 2018.
2. Babayeva D.R. Nutq o'stirish nazariyasi va metodikasi. 2018.
3. Nishonova Z.T. Bolalar psixologiyasi va rivojlantirish texnologiyalari. 2022.
4. Qodirova F.R. Maktabgacha ta'limda metodik ishlarni tashkil etish. 2019.
5. Jumayev M.E. Maktabgacha ta'limda innovatsion faoliyat. 2020